

بسمه تعالی

آثار و برکات ابتلاء و آزمایش از منظر آیات و روایات

استاد راهنما

سید محمد حسین موسوی

نگارندگان

زهرا هراتی آقایی (مسئول نوشتار)

فاطمه نجاری قلعه نو،

زینب نجاری قلعه نو،

موسسه آموزش عالی حضرت نرجس سلام الله علیها

چکیده

یکی از مهم ترین مطالب قرآنی، موضوع ابتلا و آزمایش در قرآن است ، که اطلاع و آگاهی از آثار و برکات آن و راه های عبور از آن، اثری شگرف در رشد و تکامل جامعه انسانی دارد. این نوشتار پس از مفهوم شناسی واژه گان کلیدی به این مهم پرداخته است ؛ که آزمایش الهی راهی برای به تکامل رسیدن انسان، رحمت الهی و برگشت انسان به سوی خداست و در بدنه ی اصلی این نوشتار به علل و عوامل ابتلاء از منظر اسلام و انواع آزمایش ها و در پایان بدنه اصلی به مباحث برکات و آثار آزمایش ها و بلاءها اشاره شده است، و از ثمرات و نتایج این نوشتار این ست که ابتلا امتحان ونزول بلاها فقط مختص افراد مصیبت دیده نیست ، بلکه عبرتی برای سایر انسان ها است ؛ که ممکن دیر یا زود گرفتار شوند واین که بلاها همیشه نتیجه گناهان آنان نیست ؛ بلکه در مورد اولیا و انبیا الهی باعث ترفیع درجه آنان می شود و انسان ها را به حد کمال می رساند ، روش این پژوهش نقلی و وحیانی ست که اطلاعات آن به روش کتابخانه ای گرد آوری گردیده است.

کلیدواژه: ابتلاء ، برکات، فتنه ،آزمایش.

مقدمه

از آن جایی که خداوند می فرماید : " لقد خلقنا الانسان فى الكبد (بلد / ۴) : همانا ما انسان را در رنج آفریدیم " ، آزمایش یک قانون الهی است که حاکم بر روی زمین است و استثنایی را دربرنمی گیرد و همگان را شامل می شود و در رشد و نمو تکامل بشری به سوی هدف نهایی خداوند از آفرینش انسان ها تاثیری بس شگرف و عجیب دارد در این نوشتار با بیان معنا و مفهوم آزمایش و ابتلاء و اشاره آثار و برکات این مهم تأثیر بسزایی در سعادت و شقاوت و پاداش و کیفر انسان ها دارد، نیاز است که از جهات مختلف از منظر قرآن مورد توجه قرار گیرد، تا همه انسان ها از حقیقت آزمایش آگاه و آشنا گردند . به خاطر همین مهم بر آن شدیم که آیات کریمه و روایات مربوط به آزمایش را جمع کنیم و پاسخ سؤالات مذکور را از قرآن به دست بیاوریم تا زمینه آگاهی و شناخت همگان فراهم آید.

افراد نسبت به همه الطاف ، حوادث و بلاها در معرض امتحان و آزمایش و به عبارت دیگر یک سری تکالیف عبادی و اخلاقی قرار می گیرند، که اگر به آن عبادات، یا ارکان اخلاقی مثل صبر و آرامش و توکل انجام بدهد در واقع از عهده ابتلا بر آمده و مستحق الطاف و فیوضات و مقامات معنوی، و پاداش دنیا و آخرت خواهد شد، و اگر از انجام تکالیف عبادی، و تحقق حالات اخلاق جلوگیری کند، و اعراض کند، و تنبلی و سستی فرار از مسئولیت نشان دهد، از درک الطاف محروم، و از رحمت الهی دور، و در امور زندگی دچار شکست می شود . اگر کسی به سختی ها بلاها فقط از زاویه مادی بنگرد، شاید بتواند برای هر کدام دلیلی مادی آورد.

ابتلاء و امتحان در قرآن

واژه های ابتلاء و آزمایش که معادل آنها در قرآن به کار رفته است عبارتند از: امتحان، بلا و فتنه از میان این سه واژه، بیشترین استعمال مربوط به واژه فتنه همراه با مشتقاتش می باشد و کمترین آن در رابطه با کلمه امتحان می باشد که حداکثر ۳ مورد در قرآن آمده است.

ابتلاء در کاربرد لغت

کلمه «ابتلاء» مصدر ثلاثی مزید است از باب افتعال از ریشه «بلاء». این واژه و مشتقات آن در قرآن کریم ۳۷ بار در ضمن ۳۴ آیه به کار رفته است. (موسوی نسب، ۱۳۸۵، ۱۵/)

در لغت، کلمه «ابتلاء» به معنای آزمون، تجربه و کشف کردن به کار می رود؛ **يقال بلاءه و ابتلاءه اذا اختبره و امتحنه**. بعضی در معنای لغوی گفته اند: بلی بر وزن «علم» کهنه شدن گویند: «بلی الثوب بلی و بلاء»؛ یعنی لباس کهنه شد.

به غم و اندوه از آن سبب بلاء گویند که بدن را کهنه و فرسوده می کند. (قریشی، ۱۳۷۱، ۲۹۱/۱) و گفته اند: «ان الاصل الواحد فيها هو ايجاد التحول، ای التقلب و التحويل و هذا المعنى ينطبق بجميع مواردها و مصاديقها من دون ای تجوز او يتكلف فيها و اما الامتحان و الاختبار والابتلاء والتجربة فكل هذه من معانی مجازیه و من لوازم الاصل و آثاره بحسب الموارد» (مصطفوی، ۱۴۰۴ ه ق، ۳۱۸/۱)

فتنه در لغت و اصطلاحی

کلمه فتنه در اصل به معنای آزمایش است. این کلمه در واقع مفهوم ابتلاء و آزمایش را در بر دارد و به این دلیل فتنه گویند؛ که به معنای مشغول ساختن انسان به چیزی می باشد و امتحان بودنش به همین دلیل است (مطهری، ۱۳۷۷، ج ۷، ص ۱۸۲)

برکات در لغت و اصطلاح

برکات جمع برکت ؛ برکت واژه ای عربی است و در عربی وقتی گفته می شود برکت البعیر یعنی شتر سینه خود را بر زمین زد ، کنایه از این که شتر خوابید و آرام قرار گرفت و ثابت شد برای همین این واژه در عربی به معنای ثابت و پابرجا شدن به کار می رود مثل: " ابرکوا فی الحرب یعنی در جنگ پابرجا و ثابت ماندند و عقب نشینی نکردند ، همچنین به محل استقرار و موضع گرفتن مردان دلیر و شجاع برآکاء می گویند ؛ باید آب انبار ؛ که آب در آنجا ثابت می ماند برکت می گویند بر همین اساس برکت مال یا عمر یا هر چیز دیگر در ادبیات دینی ؛ یعنی ثابت و مستقر شدن در خداوند در آن . (سایت حوزه نت/۰۴/۲۴/۱۳۹۹).

ابتلاء و آزمایش در فرهنگ قرآنی

مراد از واژه «ابتلاء» در اصطلاح قرآن، با توجه به ریشه لغوی کلمه که در بردارنده معنای تداوم و تکرار است، عبارت است از مجموعه برنامه های مستمر و مداوم که در رابطه با انسان و عملکرد و رفتار وی جاری است. (موسوی نسب، ۱۳۸۵، ص ۱۷)

هاست. مصیبت ها و شدائد، برای تکامل بشر ضرورت دارد، اگر محنت ها و رنج ها نباشد، بشر تباه می گردد.»
(مطهری، ۱۳۷۶، ج ۱ ص ۱۷۶).

۲. بلا و تطهیر گناهان

مرتبه دوم شدائد و سختی ها، از بین بردن گناهان و لغزش های افراد است. ممکن است انسان ها دچار لغزش هایی شده باشد که نتایج تلخی به دنبال آورد. ماندن آنها برای آخرت خیلی سخت است. اگر بتوان آنها را در این دنیا تسویه کرد مرتبه ای بزرگ و عالی است. این کار به وسیله شدائد و بلاها صورت می گیرد.
(پسندیده، ۱۳۸۶، ۲۹۳/)

امام باقر (علیه السلام) می فرماید: وقتی آیه «من يعمل سوءاً یجز به» نازل شد، هرکس عمل بدی انجام دهد کیفر آن را می بیند. بعضی از اصحاب پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) گفتند: آیه ای از این سخت تر نیست. پس پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) به آنان فرمود: آیا در اموال و جان ها و خانواده تان دچار مصیبت نمی شوید؟ گفتند: بله. حضرت فرمود: این از آن چیزهایی است که خداوند به وسیله آن، برای شما حسنه می نویسد و به وسیله آن بدی ها را محو می کند. (همان/ ۲۹۴)

۳. بلا و ترفیع درجه

همیشه امتحان و آزمایش و بلاها به معنای گناهکار بودن انسانها نمیباشد بعضی مواقع خداوند برای اینکه رتبه و درجه بندگان خود را بالا ببرد او را مبتلا میکند در اینجا اسرار ابتلا انبیا و اولیای الهی روشن میشود ابتلا برای اولیا خدا برای از بین بردن گناهان یا حکم پاک کننده بودن را ندارد بلکه به آنان ترفیع درجه میدهد

روزی پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) به شدت بیمار شد به گونه ای که از شدت درد، به خود می پیچید و می نالید. عایشه که از این وضع در شگفت شده بود گفت: اگر بعضی از ما این کار را می کرد، به او خرده می گرفتی. پیامبر خدا فرمود: «همانا بر صالحان سخت گرفته می شود. به تحقیق رنجی به مؤمن نمی رسد، از یک تیغ باشد تا بالاتر از آن، مگر آن که خطایی را از او پاک می کند و او را درجه ای بالاتر می برد. (همان/۲۹۵).

نتیجه

آزمایش و بلاء در اصطلاح قرآنی به معنای وسیله برای راستی آزمایی بشر برای رسیدن به هدف نهایی که همان کمال و سعادت بشر است. آزمایش چون پرتگاهی ست که می تواند انسان را به اوج برساند یا به قه قهرای سیاهی بکشانند، ثمره آنچه که از این نوشتار بدست آوردیم به شرح ذیل است :

۱. بلا و مصیبت، علل مختلفی دارد و لازم است انسان مؤمن با دقت، عوامل آن را بررسی کرده و در قبال آن به وظیفه خود عمل نماید.

۲. باید به خاطر سپرد که انسان مؤمن مورد بلا و مصیبت قرار می گیرد؛ چرا که حکمت نزول بلا برای بندگان خالص، آسایش سرای جاویدان است.

۳. صبر و تسلیم، راز پیروزی در امتحان الهی است؛ و مصائب، هدیه ای الهی برای افراد پرهیزگار است.

ابتلا و امتحان باعث رشد و شکوفایی افراد بشرمیشود و افراد مومن که در معرض ابتلا قرار میگیرند به درجاتی از کمال الهی میرسند ابتلا برای گناهکاران موجب تادیب آنان است و آن هارا پاک میگرداند و برای انبیا و اولیا الهی موجب ترفیع درجه آنان میشود تجربه به درستی نشان میدهد که ابتلا به بلا باعث نزدیک شدن انسانها به خداوند متعال میشود .

منابع و مأخذ

قرآن

نهج البلاغه

۱. ابی الحدید، شرح نهج البلاغه، قم، کتابخانه ایت الله مرعشی، ۱۴۰۴ه ق.
۲. پسندیده، عباس؛ رضایت از زندگی، چاپ پنجم، سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، ۱۳۸۶ش.
۳. تفلّیسی، ابوالفضل ابراهیم ابن حبیش؛ وجوه قرآن، به اهتمام مهدی محقق، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۱ش.
۴. حر عاملی، حسن، وسائل الشیعه، شیخ، قم، مؤسسه آل البیت، ۱۴۰۹، ه . ق.
۵. حداد عادل، غلامعلی، تفسیر امام عسکری علیه السلام، قم، انتشارات مدرسه امام مهدی ۴، اول، ۱۴۰۹ه ق.
۶. دشتی، محمد؛ فرهنگ جامع سخنان حضرت فاطمه زهرا (س)، چاپ ۱۲، انشارات مشهور، قم، ۱۳۸۶ش.
۷. صدوق، امالی، قم، انتشارات اسلامی، ۱۳۶۲ه . ش.
۸. قریشی، سید علی اکبر؛ قاموس قرآن، چاپ ششم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ش.

۹. کافی، محمد بن یعقوب، غفاری علی اکبر (مصحح)، اصول کافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷.
۱۰. کلینی، محمد بن یعقوب، بحار الانوار، بیروت، احیاء التراث، ۱۴۰۵.
۱۱. مصطفوی، حسن؛ التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، جلد ۱، تحقیق و ضبط عبدالسلام محمد هارون، مکتب الاعلام الاسلامی، قم، ۱۴۰۴ ق
۱۲. مطهری، مرتضی؛ آشنایی با قرآن، چاپ اول، انتشارات صدرا، ۱۳۷۷ ش.
۱۳. -----، مجموعه آثار، ج ۱، چاپ پنجم، انتشارات صدرا، ۱۳۷۳ ش.
۱۴. مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، تهران، نشر اسلامیه، ۱۳۸۶.
۱۵. موسوی نسب، سید جعفر؛ ابتلاء و آزمایش انسان در قرآن، چاپ اول، ارزشمند، ۱۳۸۵ ش.

سایت

۱. تاریخ ۱۳۹۹/۰۴/۲۴ [www. Howzeh.net](http://www.Howzeh.net)